

УДК 159.9:811

Катерина ОЛЕКСАНДРЕНКО,
доктор психологічних наук, доцент,
Хмельницький національний університет, м. Хмельницький

Ольга ХАРЖЕВСЬКА,
кандидат психологічних наук,
Хмельницький національний університет, м. Хмельницький

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ КОМУНІКАТИВНО-МОТИВОВАНОГО НАВЧАННЯ ЛЕКСИКИ СТУДЕНТІВ ІНЖЕНЕРНО-ТЕХНІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Стаття присвячена аналізу та дослідженню формування лексичних науково-технічних навичок говоріння за функціонального інтегрованого підходу до навчання англійської мови. Упровадження та використання проблемно-пошукових умовно-мовленневих вправ при комунікативно-мотивованому навчанні сприяють ефективній організації роботи над засвоєнням активного та пасивного лексичного мінімуму і розвитку професійної компетенції фахівця.

Ключові слова: комунікативно-мотивоване навчання, лексичні навички говоріння, умовно-мовленневі вправи.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Навчання лексики є найважливішим і невід'ємним компонентом змісту навчання іноземної мови, а формування лексичних навичок є метою навчання лексичного матеріалу. Специфікою іноземної мови як навчального предмета у вищому навчальному закладі є те, що її вивчення не пов'язане

© Олександренко К., Харжевська О.

безпосередньо з життєвими планами студентів і вони не завжди усвідомлюють доцільність її вивчення; у них переважає сформоване ще в середній школі негативне ставлення до іноземної мови як предмета дуже важкого, що практично не піддається засвоєнню.

Основною практичною метою навчання лексичного матеріалу англійської мови серед студентів технічних спеціальностей у вищому навчальному закладі є розвиток саме лексичних науково-технічних навичок як важливого компонента експресивних і рецептивних видів мовленнєвої діяльності. Під мовленнєвими експресивними лексичними навичками розуміємо навички інтуїтивно правильного словотворення і слововживання в усному і писемному мовленні відповідно до заданих ситуацій спілкування та цілей комунікації. Під рецептивними лексичними навичками маємо на увазі навички розпізнання і розуміння при сприйнятті на слух чи при читанні лексичних явищ (структури слова і його вживання). Ці навички можуть бути сформовані як на базі активної лексики (рецептивно-активні лексичні навички), так і пасивної (рецептивно-пасивні лексичні навички) [1].

Лексичний аспект спілкування має певні особливості, які полегшують його засвоєння, а також такі, що його ускладнюють. До перших належать зв'язок лексики із змістом комунікації, на що спрямована увага комунікантів. До других належать практично невичерпний запас лексики будь-якої західно-європейської мови, а також великі труднощі засвоєння іншомовної лексики, що пов'язано з формою слова (звуковою, графічною, граматичною), його значенням, характером сполучуваності з іншими словами, вживанням слів, а також розходженням із словами рідної мови [2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опираються автори. Вирішенню проблем навчання іншомовної професійної лексики при комунікативно-мотивованому спрямуванні навчання присвятили свої дослідження, зокрема, В. А. Бухбіндер [2], Н. А. Винниченко [12], О. Ф. Волобуєва [11], І. А. Зимня [6], П. Я. Козик, О. О. Кузнецова [3], а також зарубіжні вчені Х. Гедерер, С. Джекобсон, В. Літлвуд, Т. Пірс, М. Рімер [7].

Метою статті є аналіз та психологічне обґрунтування застосування функціонального компонентного та функціонального інтегро-

ваного підходів до засвоєння лексичних навичок говоріння із використанням комплексу вправ для формування рецептивно-активних та рецептивно-пасивних лексичних навичок при професійно спрямованому навчанні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Умови навчання в середніх навчальних закладах і, насамперед, недостатня кількість уроків та обмежена тематика значно утруднюють засвоєння специфічної термінології мови фаху у вишах. Студенти, володіючи певним запасом шкільної активної лексики із загальної тематики, часто стикаються із проблемою правильного перекладу та використання загальноживаних науково-технічних словосполучень та сталих лексико-граматичних конструкцій [3].

У роботі над лексикою з іноземної мови за професійним спрямуванням потрібно розрізняти акт ознайомлення із словом або словосполученням і процес його засвоєння. Акт ознайомлення передбачає одночасну подачу форми лексичної одиниці (її слухового, артикуляційного, зорового або рукомоторного образу) та її значення, що зумовлює появу у свідомості студента потрібних асоціацій між матеріальним і смисловим планами слова або словосполучення. Акт подачі лексичної одиниці (ЛО) є короткотривалим у часі, він може повторюватися двічі і навіть тричі. Сам по собі він сприяє засвоєнню слова, але це не забезпечує оволодіння ним. Засвоєння лексики – процес довготривалий. Нова лексична одиниця повинна “визріти” у свідомості студента, поступово “злитися” з його мисленням. Це зумовлено тим, що кожне слово в мовленні володіє певним лексичним полем, що образно можна порівняти з полем магнітним [1]. Інакше кажучи, воно має потенційну можливість вступати у сполучення не з будь-якими, а лише з певними словами. Наприклад: *significant figures* (значущі цифри), але не *important* чи *formidable*, також *memory capacity* (обсяг пам’яті), але не *memory ability* чи *memory store*. Слова мають у мовленні своїх “родичів”, постійних “сусідів”, а тому процес оволодіння словами передбачає, щоб вони постійно і багаторазово з’являлись у контексті разом із своїми “родичами”. Необхідно постійно мати на увазі, що ми навчаємо не слів, а словосполучень.

Методично обґрунтованим є засвоєння тих словосполучень, які звичайно виділяються однією певною функцією в реченні. Сюди належать три категорії словосполучень:

- а) іменна група (work-energy principle, fossil fuel, malleable material);
- б) дієслівна група (to work hard, to launch projectiles);
- в) обставинна група (yesterday evening, in case of emergency).

Зрештою, якщо знаменні слова можна засвоїти і як самостійні ЛО, то структурно-службові елементи, особливо прийменники, сполучники, частки тощо, необхідно подавати лише у словосполученнях. Заучування слів із особистого словничка (глосарія) не забезпечує формування мовленнєвих навичок. Проте за добре організованої роботи над лексикою на занятті словничок може стати додатковим допоміжним засобом засвоєння знань лексики, і від нього відмовлятися не варто. Це залежить і від призначення лексичного матеріалу: якщо у процесі активного оволодіння лексикою функція словничка буде лише мінімальною, то у разі рецептивного засвоєння матеріалу значення його може бути чималим[4].

Основним критерієм відбору лексичних мінімумів при вивченні фахової лексики є такі принципи:

- 1) семантичний принцип – підібрані слова повинні виражати найбільш важливі поняття з тої тематики, з якою студенти зустрічаються при вивченні іноземної мови;
- 2) принцип сполучуваності, відповідно до якого слова з великою сполучуваністю переважають над словами з меншою сполучуваністю, оскільки при обмеженому обсязі обов'язкової лексики вони можуть виражати і розуміти більш різнобічний зміст;
- 3) принцип частотності, відповідно до якого в словник-мінімум включаються найбільш вживані науково-технічні слова та словосполучення;
- 4) принцип багатозначності – у словник-мінімум із синонімічного ряду включаються найбільш вживані значення;
- 5) принцип словотворчої та стройової здатності – у мінімум включаються лише найбільш продуктивні в словотворчому відношенні слова, від яких за допомогою афіксів можна сформулювати найбільшу кількість інших слів. Отже, на відміну від наявного словника, що

включає знайомі ЛО, які студенти вживають для вираження своїх думок або для сприймання і розуміння думок інших людей, потенційний словник складають ті незнайомі слова, про значення яких читач або слухач може здогадатися, зустрівшись з ними при читанні, писанні [5].

У процесі засвоєння лексичного матеріалу можна виділити: 1) етап ознайомлення студентів з новими ЛО – семантизація ЛО; 2) етап автоматизації дій студентів з новими ЛО, де розрізняють: а) автоматизацію на рівні словоформи, вільного словосполучення та фрази чи речення; б) автоматизацію на понадфразовому рівні – діалогічної або монологічної єдності. Далі здійснюється удосконалення дій тих, хто навчається з ЛО, і, як результат, ситуативне вживання засвоєних ЛО при висловлюванні своїх думок в усній формі (говоріння) та письмовій формі, а також контекстне розуміння ЛО при читанні та аудіюванні. Тут ми маємо справу з мовленнєвими вміннями, які ґрунтуються на навичках, у тому числі й на лексичних, інакше кажучи, лексичні навички мають функціонувати в мовленнєвих уміннях.

Згідно з дослідженнями І. А. Зимньої [6], усі навички, у тому числі лексичні, формуються при виконанні мовленнєвої діяльності. Тому структура лексичних навичок говоріння (ЛНГ) є невід'ємною від структури мовленнєвої діяльності. Способами здійснення мовленнєвої діяльності є саме операції із вибору ЛО і операції із сполучення ЛО з іншими. Ці операції також входять у структуру лексичних навичок говоріння, які складають такі компоненти, як: звукова форма ЛО, операції із вибору ЛО, операції за сполученням ЛО, мовленнєва задача. Усі ці компоненти ЛНГ тісно пов'язані між собою і видалення будь-якого з них призводить до руйнування всієї структури навичок, що виявляється в нездатності того, хто говорить, здійснювати дії із лексичного оформлення мовленнєвих висловлювань у процесі спілкування [6].

Формування лексичних навичок говоріння на заняттях чи в циклі занять здійснюється за допомогою набору різних видів вправ, що і є комплексом вправ. Беручи до уваги специфіку викладання іноземної мови за професійним спрямуванням, а у нашому випадку – англійської мови з технічною термінологією, слід зосередити увагу саме на обранні таких вправ, які б максимально сприяли засвоєнню іншомовної лексики [7].

Тут доцільно обрати вправи, спрямовані на засвоєння операцій з вибору ЛО: підібрати слова до рисунків чи ілюстрацій; установити співвідношення між вимовою слова і його написанням; згрупувати слова за темою; відмітити в групі слова, що тематично до неї не підходять; підібрати слова за вказаними темами. Наведемо деякі приклади вправ на засвоєння операцій з вибору лексичних одиниць з використанням англомовних навчально-методичних джерел та для активізації професійно орієнтовного етапу навчання.

Task 1. Which of these five instruments wouldn't be of much use to a car mechanic?

- a) spirit level;
- b) a set square;
- c) sandpaper;
- d) a tape measure;
- e) a chisel.

Task 2. Match each word with the correct description.

1 bolting	A A hole is made using a drill
2 casting	B A surface covered with a paint
3 drilling	C A hole is punched in a material
4 pressing	D The work is checked carefully
5 painting	E A surface is polished to make it smooth and shiny
6 polishing	F A material is pressed into the correct shape
7 punching	G Hot liquid material is poured into a container and cooled to make the correct shape
8 turning	H Two pieces are joined together using very high temperature
9 welding	I A material is turned on a machine called a lathe. Part of the material is removed to make the correct shape
10 inspection	J Two pieces are joined together using a nut and a bolt

Розглянемо вправи, спрямовані на засвоєння операцій словосполучення ЛО. Скласти словосполучення із вказаних слів; назвати все, що може поєднуватись з даним дієсловом; скласти речення, користуючись

даними словами; доповнити речення; відповісти на запитання диктора; розширити речення за рахунок додавання в нього вказаних слів і словосполучень. Наводимо приклад із навчального посібника [8].

Task 3. Join the two sentences using who or that.

1. Dean's the researcher. He visited your office last week.
2. The ISO is an organization. It sets international standards.
3. An aerospace engineer is a person. An aerospace engineer helps design aircraft.
4. I need a spanner. The spanner fits this bolt.
5. He's the project manager. He's responsible for the schedule and budget.

Task 4. Complete the description with an -ible or -able adjective.

1. The journey from here to Doha is not possible in two hours. It's _____.
2. These samples can be accepted. They are _____.
3. This boat can be flexed easily. It's very _____.
4. This pipe can be recharged. They are _____.
5. These batteries can be recharged. They are _____.

Task 5. Complete the sentences with the words in the list.

Audible frequency hertz light millimeters sound visible wavelength

Humans can see _____ with a (n) _____ of 390 -750 nanometres and _____ of 400-790 terahertz. Light in this range is called _____ light. The _____ that humans can hear is _____ with a wavelength of 17 _____ to 17 metres and a frequency between 20 and 20 000 _____.

Вправи, спрямовані на мовленнєве завдання: зробити усне повідомлення з теми; підготувати творчий проект; скласти діалог за темою; скласти ситуацію за ключовими словами; описати принцип роботи даного об'єкта. Наводимо приклад із навчального посібника [9].

Task 6. You are investigating batteries that are exploding. Write an email to you colleague about your findings and your conclusions (100–120 words).

Task 7. With a partner act out a dialogue about an engineer's experience with modeling. Use languages such as.

Tell me about some of your modeling experience;

Which types of modeling did you do?

Tell me about your current position.

Звичайно, не завжди вдається достатньо чітко провести класифікацію вправ з кожного компонента, оскільки під час вивчення лексики всі компоненти злиті в єдине ціле. Тому, зважаючи на принцип функціональності, можна виділити два підходи до засвоєння структури ЛНГ: компонентний та інтегрований. Компонентний підхід пропонує здійснювати засвоєння структури ЛНГ за компонентами. Спочатку засвоюється форма ЛО, потім операція з вибору ЛО, операція сполучення ЛО з іншими тощо. Після цього пропонується скласти всі компоненти в єдине ціле. Такий комплекс вправ, хоча і відображає в цілому структуру ЛНГ, проте не повністю відповідає принципу функціональності навчально-методичного комплексу з англійської мови. У процесі говоріння всі компоненти ЛНГ функціонують разом, але основна роль належить мовленнєвому завданню, на вирішення якого спрямована вся увага того, хто говорить. Отже, функціонування будь-якого компонента ЛНГ зумовлене його зв'язком з мовленнєвим завданням. Тому при компонентному підході до засвоєння структури ЛНГ на основі принципу функціональності цілеспрямовано використовують вправи, які забезпечували б засвоєння компонентів структури ЛНГ у процесі вирішення мовленнєвих завдань. Комплекс умовно-мовленнєвих вправ повністю відображає структуру ЛНГ. При інтегрованому підході засвоєння структури ЛНГ здійснюється в поєднанні всіх його компонентів при провідній ролі мовленнєвого завдання. Засвоєнню цілісності структури ЛНГ сприяє виконання вправ, що мають мовленнєву спрямованість [10].

З огляду на все зазначене вище постає питання про формування позитивної мотивації оволодіння іноземною мовою з метою підвищення ефективності навчальної діяльності із цієї навчальної дисципліни і поліпшення професійної підготовки загалом. Особлива роль відводиться комунікативному підходу до навчання іноземної мови. Оптимальною може вважатися тільки така структура мотивів у процесі вивчення іноземної мови, провідне місце в якій належить безпосередній комунікативній діяльності власне мовою, що вивчається [11; 12]. Саме професійно-кому-

нікативна спрямованість на заняттях з іноземної мови може забезпечити підвищення мотивації вивчення іноземної мови. Цьому значно сприяє вдало підібраний комплекс умовно-мовленневих вправ та навчально-методичних джерел, що повністю відображає структуру лексичних навичок говоріння. Важливість комунікативно-мотивованого підходу до навчання іноземної мови обґрунтовується і тим, що саме такий підхід сприяє формуванню особистості з високою професійною компетентністю. Це означає, що саме при комунікативному підході враховуються інтереси, досвід, світогляд студентів і навчання будується не на проходженні тем загального суспільно-політичного характеру, а саме на обговоренні проблем, що стосуються вирішення питань професійної етики.

Розвиток професійних комунікативних навичок спілкування майбутніх інженерів за допомогою лінгвопізнавальної мотивації буде предметом подальших досліджень.

Список використаної літератури

1. Коростелев В. С. Пути совершенствования процесса формирования лексических навыков говорения / В. С. Коростелев // Иностранные языки в школе. – 1986. – № 1. – С. 39–45.
2. Бухбиндер В. А. Речь и эмоции // Очерки методики обучения устной речи на иностранных языках/ руковод. кол. авт. В. А. Бухбиндер. – К. : Вища школа. Изд-во при Киев. ун-те, 1980. – С. 37–40.
3. Кузнецова О. О. Психологічні особливості розвитку іноземного мовлення студентів у немовних вузах : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / О. О. Кузнецова. – Острог; К., 1998. – 160 с.
4. Кувшинов В. И. О работе с лексикой на уроках английского языка / М. А. Кувшинов // Иностранные языки в школе. – 1995. – № 5. – С. 20–24.
5. Побединская С. Е. Некоторые приемы формирования потенциального словаря учащихся при обучении английскому языку / С. Е. Побединская // Иностранные языки в школе. – 1984. – № 5. – С. 94–98.
6. Зимняя И. А. Психология оптимизации обучения иностранному языку в школе/ И. А. Зимняя // Иностранные языки в школе. – 1986. – № 4. – С. 3–7.
7. Riemer M. J., English and communication skills for the global engineer / Riemer M. J.// Global J. of Engng. Educ. – 2002. – Vol. 6, #1. – P. 91–100.
8. Astley P. Engineering 1. Oxford English for Careers. Student's book /Peter Astley, Lewis Lansford//Oxford University Press, 2013. – 213.

9. Lloyd Ch. Engineering. /Charles Lloyd, James A. Frazier//Express Publishing, 2011. – 34 p.

10. Вишневський О. І. Методика навчання іноземних мов : навч. посіб. / О. І. Вишневський. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К. : Знання, 2011. – 206 с.

11. Волобуєва О. Ф. Формування професійно-комунікативної спрямованості у слухачів мовної спеціальності військових вузів (психолого-лінгвістичний аспект) : дис. ... канд. психол. наук : 20.02.02 / О. Ф. Волобуєва. – Хмельницький : НАПВУ, 1999. – 194 с.

12. Винниченко Н. А. Влияние проблемно-коммуникативного курса обучения английскому языку на психологические характеристики обучаемых : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / Н. А. Винниченко. – Харьков, 1995. – 175 с.

Стаття надійшла до редакції 5.05.2016

Олександренко К. В., Харжевская О. М. Психологические аспекты коммуникативно-мотивированного обучения лексики студентов технических специальностей

Статья посвящена анализу и исследованию формирования лексических научно-технических навыков речи при функционально-интегрированном подходе к обучению английскому языку. Внедрение и использование проблемно-поисковых условно-речевых упражнений при коммуникативно-мотивированном обучении способствует эффективной организации работы над усвоением активного и пассивного лексического минимума, а также развитию профессиональной компетенции специалистов.

Ключевые слова: коммуникативно-мотивированное обучение, лексические навыки речи, условно-речевые упражнения.

Oleksandrenko K. V., Kharzhevska O. M. The psychological aspects of communicative motivated vocabulary teaching the students of mechanical engineering specialties

The article deals with the analysis and research of the formation of scientific and technical vocabulary skills at the functional integrated approach to the English language study. The introduction and use of problem solving conditionally communicative exercises in the process of the communicative motivated study promote effective training organization

while mastering active and passive context-specific vocabulary and increase the development of the engineers' professional competence.

English communication competence plays an important role in the academic life and career of engineering students. English for specific purposes focuses the learner's attention on the particular terminology and communication skills required in the international professional field. Teaching English to engineers is a delicate and demanding matter in terms of content, methods and techniques, and deciding which are appropriate for this particular area of engineering and English. The aim in such an interdisciplinary course is to develop and master relevant communication and professional skills, using English as a means and a kind of mediator in shaping future engineers. To achieve this goal, it is necessary to plan the course and provide the materials for it.

Communication skills development is discussed in the article, with examples given of different complexes of exercises and assessments. We give the examples of using particular textbooks with suitable published materials from a variety of reliable and valid sources, adapting materials for certain learners' needs.

In order to reinforce English for specific learning the classroom must be conducive to communication and study, learning has to be relevant to learners' interests and needs, both processes and products are important and learners must engage in active roles in the classroom. The communication skills assessment must be formal so that it occurs at specific times and contributes to the student's marks, provide feedback to be educational, involve active participation by students in actual communication situations, tackle student insights so that skills are identified and developed. Individual feedback is important for improving the communicative competence of students.

Keywords: *communicative motivated learning, oral vocabulary skills, conditionally communicative exercises.*